

Барабаш Ольга Олегівна,

доктор юридичних наук, професор кафедри
загальноправових дисциплін Інституту права,
Львівський державний університет внутрішніх справ, Україна

Греченко Володимир Анатолійович,

доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
факультету № 6,
Харківський національний університет внутрішніх справ, Україна

ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕРЕДУМОВ І ПРИЧИН ЗЛОЧИННОСТІ АДОЛЬФОМ КЕТЛЕ (1830-1840 –ті рр.)

Протидія злочинності у всіх її проявах – важливий аспект сучасної правоохоронної практики та юридичної теорії. Першопочатки досліджень передумов злочинності сягають першої половини XIX століття. Одним із засновників цього напрямку юриспруденції був франко-бельгійський вчений Адольф Кетле (1796 - 1874). У його науковому доробку було кілька робіт, де розроблялися вказана проблема. 1835 року опублікована, і 1911-1913 рр. перекладена його книга «Соціальна фізика, або Досвід дослідження про розвиток людських здібностей» [1]. 1848 року (у 1866 році вийшов переклад) оприлюднена його книга «Соціальна система та закони, що нею управляють», де він одним з перших в науковій літературі зробив предметний кримінологічний аналіз передумов та причин злочинності.

Інтерес до статистики злочинності виник в Європі ще у XVI ст., коли почали узагальнюватися відповідні дані. Але лише в 30-х рр. XIX століття, перш за все, завдяки зусиллям А. Кетле, було диференційовано статистичні дані та виявлено, на цій підставі, головні тенденції соціальних процесів. У юридичній науці такий підхід отримав назву статистичного або картографічного, оскільки його представники спиралися на порівняння статистичних даних щодо злочинності, використовуючи карти чи діаграми.

Оскільки Адольф Кетле був також одним з родоначальників соціології та статистики, то в його роботах зазвичай міститься багато цікавих статистичних даних, які характеризують людину того часу. Ці багаточисельні дані Кетле наводить не випадково, оскільки він вважав, що «між фізичною природою людини та її моральними та розумовими якостями існує тісний зв'язок» [2, с.60]. Звичайно, вчений був далекий від того, щоб вважати цю залежність прямою, але лише підкреслював, що вона існує. Свій аналіз передумов злочинності він починає з розмірковувань про сутність злочину взагалі, констатує той факт, що єдності поглядів вчених щодо цього діяння немає. Це пов'язано також з тим, що злочин розуміється по-різному і в різних народів. «Те, що є покаранням у одних народів, зовсім не є у інших»- відзначає Кетле [2, с.84]. Науковець вважав, що у злочинця, який здійснює злочин, є прагнення стати у ворожі стосунки з суспільством, протиставити себе йому., тобто його дії є асоціальними, протилежними інтересам соціуму. Він виділяв схильність до злочину удавану і дійсну. Як нам здається, його твердження, що «можна мати сильну схильність до злочину, але ніколи не вчиняти його, а можна не мати цієї схильності взагалі, але вчиняти її» [2, с.85] є дещо надуманим і недостатньо аргументованим, тим більше, що далі він сам пише, що «більші чи менші відхилення, які виявляються між схильністю удаваною та дійсною, походять від причин випадкових» [2, с.85].

Саме географічний аналіз вчинених злочинів дав можливість Кетле обґрунтувати гіпотезу про те, що концентрація злочинності може корелюватися з «моральним кліматом» окремого регіону. Це стало засадничим принципом його статистичної теорії девіантності. Спираючись на достатньо широкий масив статистичних даних, він увів у науковий обіг термін «середня людина». Його безперечною заслугою є також розгляд явищ злочинної поведінки не з позицій індивіда, його патологій, а в межах соціоцентричної орієнтації. Одним з провідних постулатів Кетле було твердження, що для розуміння законів розвитку соціуму потрібно обов'язково спиратися на статистичні факти відповідних подій та явищ.

А. Кетле прийшов до висновку, що деякі масові суспільні явища

(народжуваність, смертність, злочинність.) підпорядковуються певним закономірностям і використав математичні методи для їхнього дослідження. Узагальнюючи різні фактичні дані, пов'язані з динамікою зростання населення, клімату, торгівлі, пауперизації, освіти, злочинності Кетле спробував підрахувати число кримінальних злочинів за останні десятиліття та визначити відсоток кримінальних елементів у людському суспільстві.

Проаналізувавши кореляцію між видами злочинів та різними характеристиками злочинців (в першу чергу, їхнім віком, соціальним походженням.), Кетле виявив залежності щодо їхньої кількості та деякими видами злочинів. Він писав, що «якщо мільйон людей від 25 до 30 років скоїли вдвічі більше вбивств, ніж мільйон людей від 40 до 50 років, то, отже, у людей, що належать до першої вікової групи, схильність до вбивства вдвічі сильніша, ніж у людей, що належать до другої групи» [2, с.85].

Узагальнюючи свої міркування, Кетле прийшов до висновку про існування загальних та окремих закономірностей злочинності. Він вважав, що кількість скоєних злочинів і девіантної поведінки упродовж багатьох років у певному окремо взятому суспільстві залишається майже незмінною. У цілому стабільною залишається і структура злочинності. Все це привело Кетле до переконання, що злочини не є механічною сумою довільних «вільних» діянь, а є чимось цілим, підпорядкованим певним, об'єктивним законам.

Треба відзначити, що А.Кетле був до певної міри попередником відомого італійського кримінолога Енріко Феррі, особливо у тому, що стосується соціальних чинників злочинності. Саме він почав застосовувати багатофакторний підхід до вивчення соціальних девіацій та сформулював відому тепер усім кримінологам теорію факторів. Впроваджуючи цю теорію для аналізу злочинності, він узагальнив основні її соціальні причини. При цьому особливу увагу він звернув на ті чинники, які каталізують формування злочинної поведінки людини. У його формулюванні це виглядало так: «Середовище, в якому він живе, сімейні відносини, релігія, в якій він вихований, обов'язки сімейного становища». Він пов'язував схильність до злочинів також з віком, вважаючи, що вона зростає при досягненні зрілого віку

і зменшується до кінця життя [2, с.89]. Вчений також вважав, що зростання злочинності за віком також пов'язане і з статтю людини. Він писав, що схильність до вчинення злочинів у чоловіків досягає максимуму на рік раніше, ніж у жінок, і буває у чотири рази сильніше [2, с.90].

Одним з перших серед суспільствознавців, А. Кетле звернув увагу на вплив економічних факторів на девіантну поведенку. Він підкреслював, що швидка пауперизація, перехід від забезпеченого життя до бідності неминуче стимулюватимуть злочинну поведінку. Потім цю думку використовували й марксистки.

Схильність до математичного мислення і сприйняття кримінології через призму статистики, привели Кетле до пошуку загальної формули на основі теорії ймовірностей, яка б детермінувала схильність людини до девіантної поведінки. Слід відзначити, що погляди Кетле формувалися під ідейно-теоретичним впливом антропологічної школи, тому він постійно підкреслював пряму кореляцію між фізичною природою людини та її моральними та розумовими якостями.

Новизна поглядів А. Кетле полягала ще й в тому, що він, спираючись на широкий масив статистичних даних, зробив дуже важливий висновок про неможливість позбутися злочинності за допомогою репресивних заходів. Замість цього, він пропонував досліджувати та виявляти основні закономірності та тенденції еволюції злочинності, адаптувати до цього соціальну систему, і лише це, як він вважав, може принести позитивні для суспільства зміни.

Теоретичний висновок Адольфа Кетле про об'єктивний та соціально детермінований характер злочинності знайшов підтвердження у дослідженнях його сучасника - французького правознавця Андре Геррі. Останній, ґрунтуючись на статистичних дослідженнях географії та структури злочинності, виявив, що з 1825 по 1830 роки на півночі Франції вчинялися здебільшого майнові злочини, а на півдні - злочини проти особи. На думку цього дослідника, такі відмінності у видах злочинів могли бути викликані такими об'єктивними соціальними причинами, як неоднакова щільність

населення, різний життєвий рівень, якість освіти та виховання.

Враховуючи значний особистий внесок Адольфа Кетле у різні галузі науки, в тому числі, кримінологію, вдячні земляки поставили йому пам'ятник у центрі Брюсселя.

Список джерел:

1. Кэтлэ. Социальная физика, или Опыт исследования о развитии человеческих способностей / Под ред. [и с предисл.] А. Русова. Киев: коммерч. ин-т Е. Калмановской, Э. Пышнова и А. Шендеровича. 1913. 360 с
2. Кетле Адольф. Социальная система и законы ею управляющие. СПб: Поляков и К⁰.1866.315 с.